

Karsai Gábor,

a GKI Gazdaságkutató Zrt. vezérigazgató-helyettese

SZERKEZETI ÁTALAKULÁS – ILLESZKEDÉS NÉLKÜL

A 2010 óta kialakult magyar politikai és gazdasági rendszer *nem* a 2008-as világgazdasági válságra és az 1990 óta kiépült európai piacgazdaság (kétségtelenül meglevő) működési *zavaraira adott válaszként*, hanem a választásokon kétharmados többséget szerző érdekcsoportnak a teljes politikai és gazdasági *hatalom kiépítésére* való törekvéseként értelmezhető. Ezzel természetesen nem azt állítom, hogy az új rendszer légüres térben keletkezett, s nem kellett alkalmazkodnia bizonyos kényszerekhez (például a külső eladósodás csökkentése követelményéhez). Miként tény az is, hogy az új rendszer politikai sikeréhez hozzájárult az előző években felhalmozódott sokféle feszültség, amely többek között a politikai ellenzék és a társadalom szétforgácsoltságához, a különböző populista szólamok és lépések iránti fogékonysághoz vezetett.

Állítom viszont, hogy a *2010. évi kormányváltáskor* a magyar gazdaság már a világgazdasági válság (és az ennek hatását fokozó, 2001–2006 közötti, erősen túlelosztó gazdaságpolitika) okozta kényszerű kiigazítás során *nagymértékben viszszaszerezte a nemzetközi bizalmat*, s ezt követően – immár kellő politikai (választói) felhatalmazás birtokában – *mód lett volna* az európai gazdasági felzárkózáshoz szükséges reformok beindítására. Az egycentrumú politikai erőter, majd későbbi

megfogalmazásban az illiberális demokrácia meghirdetése, az unortodox gazdaságpolitika vagy az euroatlanti orientáció ellentétéként megfogalmazott keleti nyitás politikája egyaránt azt jelezte, hogy a magyar kormány célja nem a demokratikus piacgazdaságokhoz való illeszkedés, hanem éppenséggel egy attól minél függetlenebb, öntörvényű rendszer kiépítése. A kormányzat célja az erőforrások – a tulajdontól kezdve az EU-támogatásokig – az államnál és a kedvezményezett vállalkozói csoportoknál, illetve társadalmi rétegeknél való centralizálása. Természetesen ennek során bizonyos külső feltételeket is teljesíteni kell – például az EU-támogatások folyósítása érdekében a kellően alacsony államháztartási hiányt –, miközben az össztársadalmi célok *látszólagos*, propagandisztikus elérése is elegendő. Ez tükröződik a magyar gazdaságban és társadalomban beindult strukturális változásokban is, többek között a termelési szerkezet, a keleti nyitás, a bankrendszer, az adózás, a devizahitelek kezelése és a foglalkoztatás terén.

A GDP előállításában az úgynevezett termelőágazatok (mezőgazdaság, ipar, építőipar) aránya a 2009. évi 33,3 százalékról 2014-re kb. 36,3 százalékra nőtt, az üzleti szolgáltatásoké 45,6 százalékról 44,5-re, a közszolgáltatásoké 21,1 százalékról 19,2-re csökkent. Az árutermelő ágazatok 2009. évi alacsony aránya ugyan a válság utáni mélypont, de 2014. évi aránya már meghaladta a válság előtti, 2007. évi 35,2 százalékot. A változás összhangban van a termelést és szolgáltatást szembeállító „*munkaalapú társadalom*” jelszavával, de valójában egy *torz gazdaságkép* megnyilvánulása, hiszen a modern gazdaságban a termelés és szolgáltatás nem állítható egymással szembe. Az iparvállalatok az elmúlt évtizedekben a korábban „házon belül” végzett szolgáltatások egyre nagyobb részét (informatika, szállítmányozás, jog stb.) szervezik ki a cégből, aminek eredményeként természetesen csökken az iparvállalatnál lejelentett teljesítmény, miközben a növekedést mutató statisztikai adatok a szolgáltató szektorban jelennek meg. A szolgáltatásokban ráadásul elkezdnek ipari tevékenységet végezni. A befejező műveletek, az áru személyre szabása már sokszor a kereskedőnél történik (autó, számítógép vásárlásánál bárki találkozhatott már vele), vagy a raktározás, kiszállítás során állítják össze a vevő igényei szerinti konstrukciót. (Például a logisztikai bázison töltik fel az adott nyelvű szoftvert és címkézik fel a billentyűzetet stb.) Informatikai cégeknél pedig szinte szétválaszthatatlan a „termelő” és a „szolgáltató” tevékenység és termék. Vagyis már nincs is túl sok értelme az ipar-szolgáltatás kategóriák megkülönböztetésének.

Emellett a közszolgáltatások, az oktatás és az egészségügy leromlása – az egyéni veszteségeken túlmenően – a fejlődés egyik feltételének, a *humán tőkének* a romlásához vezet. A túladóztatott gazdaságban a takarékoság egyik forrása a kiegészítő

szolgáltatások visszafogása, ami a kínálat versenyképességének romlását okozza. Mindez megakadályozza, de legalábbis megnehezíti a magyar gazdaság kitorését a *bérmunkás pozícióból*.

A „*keleti nyitás*” nem tükröződik a külkereskedelmi statisztikában. Az ázsiai országokba irányuló kivitel aránya a 2010. évi 6,4 százalékról 2014. I–X. hónapra 5,2 százalékra csökkent, miközben az EU részaránya 77,4 százalékról 78,5 százalékra emelkedett. A keleti nyitásnak ugyanis hiányoznak a gazdasági előfeltételei. Ugyanakkor közvetett módon – a multinacionális vállalatok termelésszervező tevékenysége révén – a magyar termelés ennél nagyobb hányada kerül az ázsiai piacokra.

A magyar kormányzat a bankszektor évek óta bűnbakként kezeli. Folyamatos a pénzügyi világválság miatt amúgy is összehúzóásra ítélt szektor különféle adókkal és jogszabályokkal való sújtása, ennek következtében a pénzügyi GDP és a hitelállomány leépülése, a banki nyereség eltűnése, a szavatoló tőke kényszerű emelése. A kereskedelmi bankok tulajdonosai kényszerű tőkeemeléssel biztosítják a szükséges tőkemegfelelési mutatót. Ugyanakkor a kereskedelmi bankok likviditásimportja szinte teljesen leépült, az átlagos hitel/betét arány – amely 2010-ben még 160 százalék volt – már 100 százalék körüli, igaz, igen nagy szóródás mellett. A csökkenésben a *hitelek leépítéséé* a főszerep, a betétállomány növekedése csak szerény szerepet játszik. Egyrészt nem vonzóak a betéti kamatok – a különféle adókat is figyelembe véve a reálkamat közelít a nullához, ráadásul érvényesül az állampapírok kiszorító hatása –, másrészt a bankok kockázatvállalási hajlandóságának megfelelő hitelkereslet korlátozottsága miatt a bankok nem is törekednek az erőteljes forrásgyűjtésre. Az elkövetkező hónapokban pedig teljes adminisztratív-szellemi kapacitásuk le lesz kötve a devizahitelekkel kapcsolatos műveletek lebonyolításával. Az MKB és a BB állami tulajdonba kerül, ezzel a magyar tulajdon aránya már jóval meghaladja az 50 százalékot. Ennek előnyei nem, csak kockázatai láthatók. Az állami tulajdonú bankrendszer nagy veszélye, hogy a hitelezésben független kontroll híján nagy szerepet kapnak a szubjektív szempontok, ami kockázatosá teszi e bankok működését, s gond esetén állami tőkepótlásra szorulhatnak (miként az legutóbb Szlovéniában történt).

Ugyanakkor paradox módon a bankszektor az egyetlen, ahova még érkezik – igaz, mint láttuk kényszerből – *külföldi tőke*. 2011–2012-ben – részben még az előző kormányok idején tető alá hozott járműipari beruházások hatására, a megroppant jogbiztonság miatt romló befektetési klíma ellenére – az 1,6, illetve 3,9 milliárd euró beérkezett működő tőkéből csak 1,0, illetve 2,1 milliárd euró irányult a bankszektorba. 2013-ban azonban az 1,1 milliárd euró kizárólag a bankszektor feltőkésítésének

volt a következménye, 2014 I–III. negyedében pedig az összesen 0,2 milliárdos kivonás a pénzügyi szektorba érkezett 1,4 milliárd euró ellenére következett be, vagyis a bankszektoron kívüli ágazatokban 1,4 milliárd euró volt a *minusz*. Ráadásul a tőke Magyarországra csábítása egyre *drágább*, például az Apollo gumigyár 2014-ben jelentett zöldmezős beruházásának minden új foglalkoztatottjára 30 millió forint állami támogatás jut, ami a korábbi összegek három-négyszerese, s azzal egyenértékű, mintha nyolc éven át a magyar állam fizetné a gyár valamennyi alkalmazottjának bérét!

Azadópolitika nemzetközileg egyedülálló módon a *személyi* jövedelemadózáásban *egykulcsos* módszert alkalmaz, miközben a *vállalati* szférában nemcsak az ágazatok között tesz különbséget, hanem azon belül is mindinkább *progresszív* adókulcsokat használ (például: napicikk-kereskedelem, dohány- vagy reklámpiac). Ez a mind kiterjedtebbé váló ellenőrzési és engedélyezési rendszerekkel, a kormánnyal kötött stratégiai megállapodásokkal, sőt személyre vagy cégre szabott törvényalkotási aktusokkal együtt *súlyosan piactorzító és tisztességtelen versenyt okoz*, s lehetőséget kínál a korrupciónak. A kormányzat gyakorta a kis- és hazai tulajdon helyzetbe hozásával indokolja államosítási, piac-újraelosztó lépéseit (például: dohánykereskedelem, földbérletek nyelvtanítás stb.), valójában azonban elsődlegesen a *hozzá lojális*, tőle függő csoportok helyzetbe hozására törekszik, gyakran a *járadékvasdászatot* lehetővé tevő területeken (közbeszerzések, EU-támogatások). Mindez élesen szemben áll a piaci verseny, a jobbiztonság elveivel.

Az elmúlt évek egyik kiemelt programja volt a vállalati adók mérséklése, amit a kormányzat az egységes jövedelemadó csökkentésével kívánt elérni, de a költségvetési feszültségek kezelésére számos ágazati különadó bevezetésre került sor. Ezért a terhelés csökkentését valójában még a vállalati jövedelemadóknál sem sikerült elérni.

Az egykulcsos szja-rendszer – amelynek a progresszív adókulcsok mellett az alacsony jövedelműek adójóváírásának eltörlése is része volt – szélesre nyitotta a *jövedelmi különbségeket*. A legnehezebb helyzetben levők *leszakadását* fokozza, hogy a gyermekek utáni támogatás a befagyasztott családi pótlék helyett a jövedelemtől függő adókedvezményben testesül meg. A „*devizahiteles*” probléma kezelése egyértelműen a magas jövedelműek megsegítésére fókuszált (végtörlesztés) az önhibájukon kívül nehéz helyzetbe kerültek problémájának megoldása helyett. Például a 2015. évi költségvetés – bár magát deklarálta a „banki elszámoltatás költségvetésének” nevezi – előirányzatait tekintve távol tartja magát a devizahiteles problémától. Mindössze 15 milliárd forint társasági adó kiesésével számol a bankoknak 2013-ra

járó adó-visszatérítések elszámolása miatt. Holott a devizahiteles problémához jelentős részben hozzájárult a kormány hibás gazdaságpolitikája és kormányzása is, amelynek következtében a forint az euróhoz képest 2014 végén több mint 15 százalékkal gyengébb volt, mint a 2010-es kormányváltáskor. A magyar állam azonban nemhogy nem vesz részt a tehervállásban, hanem – az MNB képében – kifejezetten *nyerészkedik* a meggyengült forinton.

A *társadalmi differenciálódást* fokozza a teljes oktatási rendszer esélyegyenlőséget és minőséget rontó átalakítása, az egészségügy folyamatos lezülése. A közoktatás és egészségügy romló színvonalát ugyanis csak a magasabb jövedelműek tudják a magán- vagy külföldi szolgáltatások igénybevételével ellensúlyozni.

2014-ben látványosan, 5 százalékkal emelkedett a *foglalkoztatás* és éves átlagban mintegy 2,5 százalékponttal csökkent a munkanélküliség. A javulás azonban nagyobb részben csak *látszat*. A valódi – itthon dolgozó, nem közmunkás – munkavállalók számának növekedése lényegesen kisebb a statisztikailag kimutatottnál. A kormányzat már 2015-től vissza akarja szorítani a rendszeres szociális segélyezés intézményét, az időszak végére kilátásba helyezte a foglalkoztatást helyettesítő támogatás megszüntetését és ezzel minden segélyezettet bekényszerít a (formális) közfoglalkoztatásba. A közfoglalkoztatásra fordított keretek nőnek, a felhasználás hatékonyságával azonban a kormányzat nem foglalkozik. A *közfoglalkoztatás* – amely korábban is inkább csak átmeneti pótcselekvés volt – lassan kifejezetten az elsődleges munkaerőpiacra történő visszatérés gátjává válik, mert a foglalkoztatásszervezőknek a jobb minőségű munkaerő közfoglalkoztatásban tartásához fűződik érdekeltségük (alacsonyabb bérük miatt). Másrészt az állandóan, nagy biztonsággal rendelkezésre álló közmunka csökkenti az abban tartósan résztvevők álláskeresői aktivitását. Továbbra is bővül a foglalkoztatási statisztikába beszámító, egy évet meg nem haladó külföldi munkavállalás, így a magyar foglalkoztatási ráta javulásából jelentősen kieszi részét az európai uniós munkaerőpiac is.

A foglalkoztatás is jól példázza, hogy a kormányzat – fő hatalmi szempontoktól távolabbi területeken – a tartós megoldások helyett megelégszik a folyamatos túléléssel, s annak forrásait a *jövő felélése* árán is igyekszik biztosítani. Így teljesen hiányzik a szakképzetlen, munkakultúrával nem rendelkező rétegek gyerekkortól kezdődő képzési koncepciója, ami a reményvesztett rétegek társadalmi beilleszkedésének, az egyébként könnyen bekövetkező társadalmi konfliktusok megelőzésének előfeltétele lenne. A jövő felélését pedig jól mutatja, hogy az államadósság sokkal kisebb mértékben csökkent, mint azt a magán-nyugdíjpénztári vagyon államosítása lehetővé tette volna, az államháztartási hiány csökkentésében 2009-hez képest

elért javulás nagyobb része is a magány-nyugdíjpénztári befizetések költségvetésbe irányításából származik. A hiány csökkentése emellett jellemzően a növekedést akadályozó adóemelésből és nagy társadalmi feszültséget okozó megszorításokból származik, miközben a nagy államháztartási rendszerek modernizálása, *strukturális átalakítása továbbra is várat magára.*